

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА, № 5, 2021

Эргешов М.К.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА БАЗАР МАМИЛЕЛЕРДИН
КОНТЕКСТИНДЕ БААЛУУ КАГАЗДАР РЫНОГУН ӨНҮКТҮРҮҮНҮН
АБАЛЫ ЖАНА ШАРТТАРЫ

Эргешов М.К.

СОСТОЯНИЕ И УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА
ЦЕННЫХ БУМАГ В КОНТЕКСТЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

M. Ergeshov

THE STATE AND CONDITIONS OF THE SECURITIES
MARKET DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF MARKET
RELATIONS IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 330.014.12:338 (575.2)

Кыргыз Республикасынын баалуу кагаздар рыногу – инвестициялык фонддорду тартуу булагы катары эсептелип, анын экономикасында кенен мүмкүнчүлүктөрдү алып келүү аркылуу жаңы финансылык билимдерди да өздөштүрүүгө жол ачат. Биздин өлкөнүн шартында бул рынок жаңы рыноктук мамилелерди түзүү, мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү, өнөр жай жана башка ишканаларды акциялаштыруу аркылуу корпоративдик башкаруу принциптерин киргизүү, күтүлгөн процесс катары пайда болууда. Корпоративдик баалуу кагаздар рыногу - Кыргызстандын экономикасынын өнүгүүсүндө чечүүчү роль ойноосу күтүлүүдө. Кыргызстанда баалуу кагаздар институтун өнүктүрүү стратегиясын түзүү, анын атаандаштык позициясын күчөтүүгө алып келүү жана оптималдаштыруу боюнча конкреттүү чараларды сунуштоо – теориялык-методологиялык изилдөөнүн маанилүү милдети болуп саналат.

Негизги сөздөр: баалуу кагаздар, базар, диверсификация, финансы институттары, инвестиция, дивидендер, төлөм каражаттары, фондулук базар.

Рынок ценных бумаг Кыргызской Республики является источником инвестиционных средств, который позволяет получать новые финансовые знания, открывая широкие возможности в своей экономике. В контексте нашей страны этот рынок появляется как ожидаемый процесс установления новых рыночных отношений, внедрения принципов корпоративного управления через приватизацию государственной собственности, приватизацию промышленности и других предприятий. Ожидается, что рынок корпоративных ценных бумаг будет играть ключевую роль в развитии экономики Кыргызстана. Важной задачей теоретико-методологического исследования является разработка стратегии развития института ценных бумаг в Кыргызстане, предложение конкретных мер по укреплению и оптимизации его конкурентных позиций.

Ключевые слова: ценные бумаги, рынок, диверсификация, финансовые институты, инвестиции, дивиденды, средства платежа, фондовый рынок.

The securities market of the Kyrgyz Republic is a source of attracting investment funds, which opens up wide opportunities in the economy of the Kyrgyz Republic for the development of new financial knowledge. In the conditions of our country, this market appears as an expected process, the introduction of corporate governance principles through the formation of new market relations,

the privatization of state property, the corporatization of industrial and other enterprises. It is expected that the corporate securities market will play a decisive role in the development of the Kyrgyz economy. An important task of theoretical and methodological research is the formation of a strategy for the development of the securities institute in Kyrgyzstan, the proposal of specific measures to optimize and strengthen its competitive position.

Key words: securities, market, diversification, financial institutions, investments, dividends, payment instruments, stock market.

Институттардын натыйжалуу иш алып баруу маселеси, өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдүн экономикалары үчүн манилүү болуп эсептелет. Экономика аймагын тейлөөчү финансы институттарын түзүү – чөйрөнүн өнүгүүсүнө оң багыт көргөзүүсү талашсыз. Финансы институттардын натыйжалуу иш жүргүзүүсү – диверсификацияланган экономиканын калыптанышуусуна чоң түрткү берет. Андан сырткары, өнүккөн финансылык институттар глобалдык экономикалык кризистерди жеңилірээк өтүүсүнө өбөлгө болуп, кайра өсүү стадиясында көптөгөн жетишкендиктерге дуушар болот. Финансылык институттары өнүккөн мамлекеттер, финансылык-экономикалык кризис мезгилинде, институттары начар өлкөлөргө салыштырмалуу алда канча аз жоготууларга дуушар болот. Инвестицияларды көбөйтүү функциясын жүзөгө ашыруучу институттардын бири – баалуу кагаздар рыногу болуп эсептелет.

Кыргызстанда баалуу кагаздар базарынын институттук түзүмдөрүнүн калыптанышы – өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүнө түздөн-түз таасирин тийгизет. Бул секторду алдыга жылдыруу, экономиканын реалдуу секторун өнүктүрүп, натыйжада Кыргыз Республикасынын жарандарынын бакубаттуулугунун өсүшүнө өбөлгө болуучу финансылык системанын түзүлүүсүнө барабар. Ошол себептен, бул маселеге теориялык жана практикалык жактан изилдөө жүргүзүү – өтө актуалдуу болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын бүгүнкү күндөгү баалуу кагаздар рыногун институту толук калыптана элек жана олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болуусу за-

рыл. Бул институт өлкөбүздө жаш жана өнүккөн эмес. Кыргызстанда резидент эмес инвесторлор үчүн басмырлоо эрежелер дагы деле сакталып, миноритардык акционерлердин укуктары начар корголгон, бааларды манипуляциялоого жана рыноктун катышуучуларынын башка адилетсиз аракеттерине каршы күрөшүүчү механизмдери жетишсиз жана инвесторлордун мүлктүк укуктарын коргоо институту аябай начар өнүккөн.

Кыргызстандын баалуу кагаздар рыногу бардык өнүгүп келе жаткан рынокторго салыштырмалуу көптөгөн карама-каршылыктарга жана көйгөйлөргө дуушар. Мисалы, карыз жана фондулук базардын өнүгүүсүндөгү дисбаланстуулук, баанын манипуляцияларына ыктоо ж.б.у.с. Баалуу кагаздар базарынын айрым карама-каршылыктары жана көйгөйлөрү ички жолтоолордун негизинен келип чыгып, баалуу кагаздар базарынын институтуна түздөн-түз байланышы бар. Ал эми базар экономикасынын тышкы көйгөйлөрү, Кыргызстандын экономикасындагы макроэкономикалык процесстер же экономиканын башка институттарынын жетишсиз өнүгүү деңгээли менен байланышкан. Мындай көрүнүш биздин баалуу кагаздар базарынын өнүгүшүнө тоскоол болууда.

Бүгүнкү күндө өлкөлөр арасында болгон атаандаштык, баалуу кагаздар рыногунда жогорку ролду ойнойт. Анын негизинде өнүккөн финансылык системаны түзүү, чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу, баалуу кагаздар рыногунун инфраструктурасын жана аны коштоочу аймактар аркылуу кошумча жумуш орундарын түзүү, калктын кирешесинин жалпы деңгээлин, анын негизинде калыптанган суроо-талаптын өсүүсүнө карабастан ага төлөөгө жөндөмдүү элдин санын көбөйтүү жатат. Ошол себептен, Кыргызстанда баалуу кагаздар институтун өнүктүрүү стратегиясын түзүү, анын атаандаштык позициясын күчөтүүгө алып келүү жана оптималдаштыруу боюнча конкреттүү чараларды сунуштоо - теориялык-методологиялык изилдөөнүн маанилүү милдети болуп саналат.

Баалуу кагаздардын натыйжалуу рыногун түзүү маселелерин чечүү, анын бүткүл инвестициялык иш-аракет потенциалын өнүктүрүү аркылуу институт катары пайдалануу, аны жөнгө салып олуттуу натыйжа алып келүү системасын түзүү зарылдыгы – Кыргызстандагы баалуу кагаздар рыногунун институционалдык табиятын терең изилдөөнү жана ушул негизде ал рыноктун институттук өнүктүрүүсүнүн практикалык багыттарын талап кылат. Биздин коомду өнүктүрүү стратегиясындагы эң башкы учур - товардык, финансылык жана ресурстук рынок багыттарын тутумун түзүү жана ал багытта эркин иштөөнү караган базар экономикасына өтүү. Алар бири-бири менен тыгыз байланышта жана алардын өз ара катнаш механизмдери татаал жана ар түрдүү болуп эсептелет. Кыр-

гызстанда рыноктук абалга чейин, экономикалык башкаруу системасында товарлардын гана рыногу орун алып, материалдык, финансылык жана эмгек ресурстарынын айлануусу мамлекеттик бөлүштүрүү системасына баш ийген. Рынок экономикасында, өндүрүштү көбөйтүүгө ортомчу болгон финансы рыногунун калыптанышы, өзгөчө социалдык-экономикалык мааниге ээ.

Баалуу кагаздар рыногу – аларды сатуу же сатып алуу негизинде куралган эмитент менен инвестордун ортосундагы экономикалык жана социалдык мамилелерди чагылдырган социалдык-экономикалык категория болуп эсептелет. Бул рыноктун чөйрөсү карыздык милдеттенмелер мүнөзүн аткаруучу кыска, орто жана узак мөөнөттүү ссудалардан туруп, финансы рыногунун топ бир бөлүгүн ээлейт. Ал рыноктун иш аткаруу механизми өтө татаал болот. Баалуу кагаздар рыногунда кандай гана иш аракет идеясын жүзөгө ашыруу планы болбосун, сөссүз түрдө инвестициялык суроо-талапты жаратып, өзүн-өзү каржылоо же банк системасындагы каражаттан түздөн-түз карыз алуу жолу менен же фондулук рынокто баалуу кагаздарды чыгаруу жана сатуу жолу аркылуу жеке адамдардын же уюмдардын кара-жаттарын тартуу жолу менен гана ишке ашырылат [1, 254-б.].

Биздин коомдун рыногун реформалоо этабында көптөгөн көйгөйлөр пайда болуп, аларды абдан терең теориялык түшүнүк менен гана чектелбестен практикалык жактан иштеп чыгууну талап кылып жатат. Алардын катарына баалуу кагаздар рыногунун жалпы системасынын маанилүү элементтерин түзүү жана өнүктүрүү маселеси кирет. Анын мааниси, Банк структурасына караганда, өнүккөн, ийкемдүү финансы-кредит тутуму аркылуу калкка керектүү товарларды өндүрүүнү жана сатууну өнүктүрүү үчүн капиталдын топтолушу жана акыр аягында алардын керектөөлөрүн канааттандыруу мүмкүн эмес болгонунда турат. Баалуу кагаздар рыногу узак мөөнөттүү жана орто мөөнөттүү капиталдык ресурстарды жайгаштыруунун механизми катары чыгып, фондулук рынок аркылуу инвесторлордон аны өндүрүш мааниде колдонулуучу субъектилерине жөнөтүлөт. Фондулук рынок финансылык каражаттарды пайдалануу жолдорунун натыйжалуулугун аныктоо функциясын аткаруудан сырткары, экономикалык иш жүргүзүүдө анын бүткүл катышуучуларына конъюнктуранын абалы жөнүндө маалымдайт. Фонд рыногунун натыйжалуу иш алып баруусу – экономиканын туруктуу өсүшүнө шарт түзөт [1, 254-б.]. Ал капиталдын мобилдүүлүгүнө өбөлгө болуп, юридикалык жана физикалык тараптардын акча каражаттарын нарктуу пайдаланууга жол ачып, инфляциялык процесстерди текшилетип, инвестицияланган капиталдардын дивидендинин эсебинен калктын мате-

риалдык деңгээлин жогорулатууга өбөлгө түзөт. Тилекке каршы, ушул убакытка чейин Кыргызстандын экономикасында баалуу кагаздар рыногунун ролу аябай төмөн, акциялардын өтүмдүүлүгү аз, депозитардык система такыр жокко эсе. Фонд рыногундагы баалуу кагаздарды сатуу көлөмү аз, алып-сатуу мүнөздөгү рыноктун олуттуу үлүшү кездешкен учурда деле, элдик чарбага болгон инвестициялар азайып, өндүрүштүн көлөмү төмөндөгөнү төмөндөгөн.

Борборлошкон пландуу экономикадан базар экономикасына өтүү багыты аркылуу – Кыргызстандагы тейлөө институттары менен кошо финансы рыногунун түзүүсүнө жана өнүктүрүүсүнө жолдор ачылды. Баалуу кагаздар рыногу жана ата мекендик биржалык ишканалар эң маанилуу багыттардын бири болуп эсептелет.

Кыргыз Республикасынын баалуу кагаздар рыногу - инвестициялык фонддорду тартуу булагы катары эсептелип, анын экономикасында кенен мүмкүнчүлүктөрдү алып келүү аркылуу жаңы финансылык билимдерди да өздөштүрүүгө жол ачат. Биздин өлкөнүн шартында бул рынок жаңы рыноктук мамилелерди түзүү, мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү, өнөр жай жана башка ишканаларды акциялаштыруу аркылуу корпоративдик башкаруу принциптерин киргизүү, күтүлгөн процесс катары пайда болууда. Корпоративдик баалуу кагаздар рыногу - Кыргызстандын экономикасынын өнүгүүсүндө чечүүчү роль ойноосу күтүлүүдө. Ошол себептен өлкөбүздө рыноктун ушул түрүн өнүктүрүүгө көңүл бурулуп, бул чөйрөнүн артыкчылыктары экономикабызга натыйжалуу пайда алып келүүсү шарт деп жарыяланды.

Баалуу кагаздар рыногун түзүү процесси 1991-жылы, «Кыргыз Республикасындагы менчикти мамлекеттен ажыратуу, менчиктештирүүнүн жана өнүктүрүүнүн жалпы башталыштары жөнүндө» мыйзамы кабыл алынуусунан тамыр алат. Кыргызстандагы атайын төлөм каражаттар системасын (ТКС) киргизүү жолу менен мамлекеттин менчигин жеке менчиктештирүү жолунан башталды. Бирок, аларды туруктуу алмаштыруу механизмдеринин жоктугунан улам, күтүлгөн натыйжа пайда болгон жок.

1998-жылы баалуу кагаздар рыногу боюнча жаңы мыйзам бекитилип, бул рынокту мамлекеттик деңгээлде жөнгө салып, ага болгон мамилелери жана ыкмалары өзгөрдү. Тилекке каршы, мындай деңгээлде баалуу кагаздар рыногун андан ары өнүктүрүү, дүйнөлүк жана россиялык финансылык кризистерге байланыштуу улана албады. Баалуу кагаздар аркылуу жасалган операциялар жана келишимдер көлөмү кескин кыскарган соң, рынок аябай оор абалда калды.

Өсүү жолундагы кийинки этабы негизинен Кыргыз Республикасынын Президентинин 1999-

жылдын май айындагы, «Баалуу кагаздардын уюшкан рыногун андан ары өнүктүрүү боюнча чаралар жөнүндө» указын чыгарууга байланыштуу болду. Эгерде акциялар менен келишимдер, баалуу кагаздар рыногунун кесипкөй катышуучулары аркылуу лицензиялоо системасында катталбаса, мыйзамсыз болуп эсептелген. Мындай чара биржадагы соода жана келишимдердин кескин жогорулоосуна таасирин тийгизди. Бүгүнкү күндө, бул экономикалык институт толук мааниде калыптанган да, трансформациялык мезгилде өзүнүн өзгөчө ролун аткарып берди.

Корпоративдик баалуу кагаздар менен операциялардын эң көп көлөмү акционердик коомдун акциялары менен өз ара келишимдер түзгөн үчүн, бул процессте радикалдуу чаралар кабыл алынгандыктан, алардын эмиссиясы кескин жогорулайт. Буга өлкөнүн базалык стратегиялык ишканаларын жана тармактарын кайра уюштуруу, мамлекеттик менчикти жана жеке менчиктештирүү боюнча программалары жана концепциялары көмөк көрсөттү. Алардын ичинен эң ирилери «Кыргызтелеком», «Кыргызэнерго», УК «Кыргызстан аба жолдору» жана аларды кайра түзүүнүн пландары, баалуу кагаздар рыногунун өнүгүү жолдору каралып жаткан мезгил менен дал келген. 2000-жылы акционердик коомдун корпоративдик акцияларынын эмиссиясынын көлөмү натыйжада 2,5 млрд. сомго болуп, ИДПнын 4%ын түзгөн. Акцияларды чыгаруу процессинин тенденциясы ушундай эле кийинки мезгилдерде да уланып жатат. Алсак, 2001-жылы баалуу кагаздардын эмиссиясынын жалпы суммасы 2,6 млрд. сомду түзгөн жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу «Баалуу кагаздар рыногу» боюнча мамлекеттик комиссиянын маалыматтары боюнча 2002-жылдын 1-январына карата акционердик коомдордун 1844 акциясы 2082 млн. сом суммада ошондой эле чыгарылган 7 облигациянын жалпы суммасы 110 млн. сомго жеткен. Анын ичинен 80%га жакынын акцияларды уюштуруучуларына, ал эми калганы жаңыдан уюшулгандарга тийиштүү болгон. Ошентип, жалпыдан айтканда Кыргызстанда азыркы учурда баалуу кагаздар рыногу жана анын уюштуруу сфералары жетиштүү өнүккөн. Бүгүнкү күндө акцияларды 1500гө жакын акционердик коом чыгарат, алардын негизги бөлүгү ачык типтеги болуп саналат. Мурда иштеп жаткан ишканалардын 80% дан ашыгы менчиктештирилди, Кыргызстандын калкынын дээрлик төрттөн бири баалуу кагаздарга жана көбүнчө акционердик коомдордун акцияларына ээ. Баалуу кагаздар рыногу экономикалык мамилелердин өзгөчө формасы болуп саналып, ал аркылуу келишимдерди жана операцияларды өркүндөтүү үчүн коомдук контрол жана көзөмөл объектиси катары саналат. Башкача айтканда, баалуу кагаздар рыногун башкаруу жолу анын бар-

дык катышуучуларын: эмитенттерди, инвесторлорду, баалуу кагаздар рыногунун кесипкөй мүчөлөрүн жана анын структураларын бириктирет.

Башкаруу боюнча бул рынок ички жана тышкы болуп бөлүнөт. Ички башкаруу - аталган уюмдун иш аракетин жеке өзүнүн ченем документтерине: уставга, эрежелерге жана башка нормативдик актыларга башкача айтканда, уюмдун иш-аракетин аныктоочу ар кандай нормативдик актыларга баш ийүүсүндө жатат. Ал эми тышкы башкаруу - уюмдун иши аракетин мамлекеттин ченем актыларына, башка уюмдар жана эл аралык макулдашуулар баш ийип, келишимдерге келишимдерди толук аткаруусунда жатат [4, 295-б.].

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Баалуу кагаздар рыногу боюнча мамлекеттик комиссия бул рыноктун эмитенттеринин, баалуу кагаздар рыногунун кесипкөй катышуучуларынын ишин контролдоочу, жөнгө салуучу, инвесторлордун жана акционерлердин укуктарын коргоочу жана камсыз кылуучу мамлекеттик орган болуп эсептелет. Ушундан улам комиссиянын ишинин негизги багыты - корпоративдик баалуу кагаздарды чыгарууда жана алмаштырууда аны жөнгө салуу жолу менен акционердик коомдордо корпоративдик башкаруу принциптерин киргизип жана аны бекем сактоого көмөк көрсөтүү болуп эсептелет.

Мыйзамдарга ылайык мамлекеттик комиссиянын негизги милдеттери жана ыйгарым укуктары төмөнкүлөр:

- баалуу кагаздар рыногун өнүктүрүү тармагындагы приоритеттерди аныктоо;
- баалуу кагаздар рыногун жөнгө салуучу нормативдик-укуктук актылардын долбоорлорун иштеп чыгуу жана талкуулоо же кабыл алуу үчүн Жогорку Кеңештин кароосуна өткөрүп берүү;
- баалуу кагаздар рыногунун кесипкөй катышуучуларынын ишин лицензиялоо жана эмитенттер менен баалуу кагаздар рыногунун бардык катышуучулары ортосундагы баалуу кагаздар жөнүндө мыйзам-укуктук актылардын сакталышын контролдоо;
- баалуу кагаздарды чыгаруу жана айландыруу процессинде келип чыккан мамилелерди жөнгө салуу;
- инвестицияларды тартуу үчүн жагымдуу климатты түзүүгө көмөк көрсөтүү;
- баалуу кагаздар рыногунун катышуучуларынын квалификациясын жана билим деңгээлин жогорулатуу системасын уюштуруу [3, 2-б.].

Баалуу кагаздар рыногун мамлекеттик деңгээлде башкаруунун маанилүү багыты болуп ал чөйрөдөгү мамилелерди жөнгө салуучу мыйзамдык-укуктук актыларды даярдоо жана кабыл алуу чоң рол ойнойт. Республикада финансылык рыноктун ар кандай чөй-

рөлөрүн жана баалуу кагаздар рыногунун катышуучуларынын административдик-жарандык мамилелерин жөнгө салуучу 200дөн ашык мыйзам-укуктук актылар жана нормативдик - нускама документтери кабыл алынган жана ийгиликтүү иштеп жатат.

Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык абалы начардыгынан мамлекетибиз өнүккөн өлкөлөрдүн жана эл аралык финансы уюмдарынын колдоосуна көз каранды. Муну экономикалык реформаларды толук кандуу жүргүзүү үчүн финансылык ресурстардын жетишсиздиги ырастап турат. Эреже катары Кыргызстанда инвестициялык агымдар негизинен акционердик коомдун акцияларын сатып алуу жана биргелешкен ишканаларды түзүү жолу менен анын реалдуу секторун өнүктүрүүгө багытталат. Мындай ыкмалар мамлекеттик менчикти жеке менчиктештирүү жана мамлекеттин бул процесске чет өлкөлүк инвесторлорго акция пакеттерин сатуу механизмдери аркылуу тартууга умтулуусу менен байланышкан.

Баалуу кагаздар рыногу финансылык ресурстарды бөлүштүрүү жана республиканын ишканаларын өнүктүрүү үчүн инвестициялык ресурстарды тартууну камсыз кылууда өзгөчө ролун ойнойт. Башкача айтканда, бул рынок Кыргыз Республикасынын экономикасын өсүүсүн каржылоонун эң мыкты жана эң жеткиликтүү механизми болуп саналат. Бирок, Кыргыз Республикасындагы баалуу кагаздар рыногунун деңгээли начар, өлкөнүн экономикалык өнүгүшүн турукташтырууга көмөк көрсөтчү даражадан алыс жана өзүнүн функциясын жетиштүү аткара албайт. Калктын ресурстарын тартуу, капитал чогултуу жана ага ишканалардын, акционерлердин жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу мүмкүнчүлүгү начар бойдон калууда [3, 22-б.].

Кыргызстандын баалуу кагаздарын алмаштыруу системасында анын пакеттерин сатып алуу же сатуу боюнча эки тараптуу байланыштар басымдуулук кылат, б.а., биржадан тышкары алмаштыруу. Мындай байланыш баалуу кагаздар рыногунун нормалдуу көрүнүшү болуп саналат. Рыноктун башка түрлөрү сыңары, баалуу кагаздар рыногу концентрацияланган жана жөнгө салууга толук мүмкүн болуп, анын кесипкөй катышуучуларына гана эмес, бардык каалоочуларга жеткиликтүү. Өлкөбүздө баалуу кагаздар рыногунун натыйжалуулугунун төмөндүгү, менчиктештирилген жана акционирленген ишканалардын негизги бөлүгү кризистик абалда экендигинен, акциялар боюнча дивиденддерди төлөп бербегендиги менен да шартталган. Ал эми акционердик коомдорго тийиштүү акциялардын контролдук пакети мамлекеттин колунда турган үчүн, инвестиция жана мамлекеттик бюджетке акча тартуу максатында, фондулук рынокту айланып өтүп, аукциондордо сатыла

баштаган. Мамлекетибизде баалуу кагаздардын рыногунун өз алдынча жөнгө салынуу мүмкүнчүлүгү, ийкемдүүлүгү жана ыкчамдуулугу жокко эсе. Бул маселе баалуу кагаздар рыногуна гана таандык болбостон, бүткүл рыноктук мамилелерди калыптандыруу процессине да тиешелүү.

Баалуу кагаздар рыногу тармагында болгон проблемаларды чечүү максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтү 2001-жылдын 31-декабрынын токтому менен, 2002-2003-жылдарда бул рынокту өнүктүрүүнүн комплекстүү программасын кабыл алышкан. Анын максаты, потенциалдуу ата-мекендик жана чет өлкөлүк инвесторлордун каражаттарын экономикага мобилизациялоо жана жайгаштыруунун натыйжалуу рычагы катары баалуу кагаздар рыногунун таасирдүүлүгүн, акционерлердин кызыкчылыктарын коргоонун багыттарын мамлекеттик даражада жөнгө салуу ролун күчөтүү болуп эсептелет [3, 3-б.] Себеби, корпоративдик башкаруунун принциптерин киргизүү максатында акционердик коомдун башкаруу органдарын түзүүгө өзгөчө мамиле кылуу зарыл деп саналат. Директорлор кеңеши жана алардын башкарма мүчөлөрүнүн өкүлчүлүктөрүн жогору жактан сунуш кылуу принцибинен алыстап, акционерлердин өздөрүнө кесипкөй кызматкерлерди жана адистерди тандоо мүмкүнчүлүгүн берүү, мыкты менеджерлердин пайда болуусуна мүмкүнчүлүк берет. Бул рыноктун жаман тарабы, ичинде акционерлер үчүн гана эмес, анын кесипкөй катышуучуларынын чөйрөсү үчүн жалпы маалыматтын жабык болгондугу. Бул проблеманы чечүү жолу акционердик коомдордун финансы-экономикалык ишмердиги жөнүндө отчетторду, жашыруун мүнөздөгү материалдарды, бул рыноктун бардык кесипкөй катышуучуларына интернет беттеринде мониторинг кылып туруу зарылдыгында

жатат. Комплекстүү программада коюлган бир катар жоболорду кайра карап чыгуу жана баалуу кагаздар рыногу боюнча бекитилген мыйзамдарга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү менен байланышкан көйгөйлөр толугу менен негиздүү болуп саналат. Экономиканын бул чөйрөсүн оптималдаштыруучу ченемдик-укуктук актылардын айрым параметрлери учурдун талаптарына такыр ылайык келбейт. Мындай көрүнүш «инвестициялык фонддор жөнүндөгү» мыйзамында, ошондой эле Салык кодексинин баалуу кагаздар рыногуна жана анын иш жүргүзүүсүнө тиешелүү жоболоруна тийиштүү. Негизи баалуу кагаздар рыногу чөйрөсүндө мамлекеттик саясаттын маанилүү багыты рыноктун кесиптик катышуучуларынын гана эмес, калктын дагы билим деңгээлин бул сферада өнүктүрүү маселеси жатат. Бул үчүн ушул чөйрөдө иштеген кызматкерлерди даярдоонун жана кайра даярдоонун кыска мөөнөттүк курстарын гана уюштуруп чектелбестен, республиканын жогорку окуу жайларында баалуу кагаздар рыногу үчүн квалификациялуу адистерди даярдоо зарыл.

Адабияттар:

1. Галанов В.А. Рынок ценных бумаг. / Учебник. - М., 2009. - 379 с.
2. Кыргыз фондулук биржасы, <https://www.kse.kg/>
3. Кыргыз Республикасынын «Баалуу кагаздар рыногу жөнүндө» Мыйзамынын 64-ст., 2008-жылдын 13-ноябры №630, <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ky-kg/59560>
4. Киялчков А.А., Чалдаева Л.А., Рынок ценных бумаг. / Курс в схемах. - М.: Экономистъ, 2007. – 391с.
5. Кульматов С.Э. Состояние и перспективы развития рынка ценных бумаг в Кыргызской Республике в условиях рыночных отношений. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2009. №. 7. С. 133-137.